

PUBLIC AND EDUCATIONAL ACTIVITY OF TODOR IKONOMOV IN THE TULCEA (1869 – 1878)

Abstract: Todor Ikonov is mostly known as advocate of the Bulgarian church during the National Revival and as a politician, philosopher and social activist after the Liberation.

Author information:

Milena Georgieva

Historian of Regional History Museum Shumen, department

„History of the Bulgarian people XV – XIX century”

Phd student in „History of Pedagogy and Bulgarian
Education” at the University of Shumen

„Bishop Konstantin Preslavski”

✉ milenka4@abv.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

Todor Ikonov, Bulgarian National Revival, Tulcea.

Животът, просветителското дело, творчеството и обществените приноси на Тодор Икономов са малко познати. Той е сред дейците на Българското възраждане, съчетал в себе си талант на учител, църковен деец, революционер, книжовник, журналист и далновиден политик. Икономов е малко познат като възрожденски педагог, теоретик и практик на българската образователна система. За нея той лансира напредничави за своето време идеи, които са актуални и днес. Видният възрожденски и следосвободен просветител е и борец за църковна независимост, активен деец за просперитета на българската община и има своите приноси и към развитието на читалищното дело в България. Настоящата научна статия има за цел да установи неговите приноси, касаещи ангажираността му към българското училище, читалище и църква, като се акцентира върху плодотворния му „тулчански период” от 1869 г. до 1878 г. 1.

Началните опити на Тодор Икономов като учител са в Разград, Кюстенджа и Балчик. В края на 50-те и началото на 60-те години на XIX век започва активната му обществено-политическа и църковна дейност в Цариград (1861 г.). Идейното формиране протича през неговия „униатски период” и скоро житейският път го води към университетското обучение. Той има възможността да завърши Киевската духовна академия в Русия. След това се завръща в България и е поканен от първенците на Шуменската община за Мъжкото класно училище, където учителства в продължение на четири години. Присъствието на младия ерудит внася положителни промени в атмосферата на града – предимно в просветното дело и в борбите за църковна независимост. По това време Шумен вече е известен по българските земи, не само със своя икономически подем, но и с много добре уредените си училища и високо квалифицирани учители. Педагогическата дейност на Тодор Икономов в града се

1 Жечев, Т. Тодор Икономов (Очерк из историята на българската обществена мисъл). С., Библиотека „Бележити българи”, Кн.18, Издателство на Отечествения фронт, 1975, с. 30.

развива от 1865 до 1869 г. Образът му на „инакомислещ човек” и бунтар завладява младите хора и той става неудобен за някои от представителите на чорбаджийството².

Периодът на учителстване в Шумен за Тодор Икономов не е особено продължителен, но е ярък и плодотворен. Педагогът показва на дело своята смела гражданска доблест като парира опита на валията Ахмед Шефик, известен още като Митхат паша, за създаване на смесени българо-турски училища през м. септември 1867 г. Планът на управителя на Дунавския вилает има за цел под благовиден предлог да унищожи българското училище като един от източниците на национално движение. Прозрял намеренията му, шуменският учител Тодор Икономов написва ред разгромителни статии по адрес на този образователен проект във вестник „Македония”, с което алармира за сериозната опасност и печели още по-голям авторитет³.

Тогава се ражда мъдрата мисъл на Икономов: „Учителят е апостол на мира и съгласието. Неговата сила се състои в съединението на общите сили и средства към общите плодотворни цели”⁴.

Усилията си за казаното Икономов влага чрез всички свои ангажираности. С присъщата си енергия просветителят безспорно е имал стремежа да допринесе и за просперитета на шуменското читалище, но различни обстоятелства не му дават възможността да се разгърне. Както е известно, през лятото на 1864 г., големият културен и читалищен деятел Добри Войников е принуден да напусне родния Шумен, прокуден от чорбаджиите, като към 1868 г. , както твърди Иван Моллов, читалището „имало твърде анемичен живот”⁵. По това време в града вече живее и дейно работи младият учител Тодор Икономов. Приема се, че неговият първи „шуменски период” е от м. септември 1865 г. до м. юни 1869 г.⁶

Авторитетният учител бързо става любимец на интелигентната шуменска младеж и като радетел на национално-църковните борби за освобождение долавя и силата на театъра. От една страна той приема сериозността на театралното изкуство, но от друга проявява критичното си отношение към начините на поднасянето му към родната публика. Всъщност дълбоките философски размисли на Икономов относно театъра са породени от тревогата, че „както сме тръгнали, ние ще станем актьори преди да сме станали граждани и хора”⁷.

Известно е участието на Тодор Икономов в изграждането на новата българска църква след издаването на султанския ферман от 1870 г. През тази година, по неясни

² **Georgieva, M.** Pedagogical activity of Todor Ikonov. – WWW.SOCIOBRAINS.COM, PUBLISHER: “SMART IDEAS – WISE DECISIONS” Ltd., BULGARIA, SOFIA, INTERNATIONAL SCIENTIFIC REFEREED INDEXED ONLINE JOURNAL WITH IMPACT FACTOR, 2016, Issue 26, <<http://sociobrain.com/bg/top/issues/issue-26%2C-oct-2016/>>, 71 – 80, p. 74.

³ **Андреева, М.** Тодор Икономов като просветител и педагог. – В: Сб. Доклади от годишна университетска научна конференция на НВУ „В. Левски” – В. Търново, 20 – 21 октомври 2016 г., Том I, Научно направление „Педагогически и хуманитарни науки”. Издателски комплекс НВУ, Велико Търново, 2016, 57– 69, с. 57.

⁴ **Икономов, Т.** Мемоари. Подбор и редакция Тончо Жечев. Български писател, С., 1973, с. 102.

⁵ **Станчев, Ст.** Сто години народно читалище „Добри Войников”. В: Юбилеен сборник „Сто години народно читалище „Добри Войников”-Коларовград. 1856 – 1956”. Издателство на националния съвет на ОФ. С., 1958., 5–28, с. 20; **Станчев, Ст.** В: Сб. 150 г. читалище „Д.Войников” – Шумен 1856 – 2006, Юбилеен сборник, Шумен, 2006, 10–19, с. 19.

⁶ **Икономов, Т.** Мемоари. Подбор и редакция Тончо Жечев. Български писател. С., 1973, с. 81 и сл.

⁷ **Жечев, Т.** Тодор Икономов. (Очерк из историята на българската обществена мисъл). С., 1975, с. 149.

причини, той се премества да живее и да работи като учител в град Тулча. Местните общинари възлагат на Икономов да раздвижи работата в училището, в читалището и общината. Ето какво пише той за дейността си в Тулча: „Януари 1870 г. С усърдното съдействие и с щедрата помощ на младежите тулчанското читалище се възобнови. Неговият устав се преработи и неговото назначение се разшири. То става не само сборно място за членовете и салон за четение, но и център за водение на разни народни работи. То ще има при другите длъжности и тия: да подпомага на литературни[те] трудове като ги печати и разпространява, да работи за напредъка на училищата в санджака и да ги надзирава; да посредствува за добиване на добри учители; да държи сношения с другите читалища и да се съвещава с тях по някои общи въпроси; да служи за място за съвещания за всяко народно дело; да внася съгласие между гражданите, за което се казва „Съгласие”. От досегашния ход на туй учреждение се дочерпват добри надежди за бъдещето. Членовете му са ревностни и и засега имат добро съгласие. Помощите се внасят редовно и и делата се водят доста добре. За него почва да се говори навън и аз не се съмнявам, че то ще се похвали още по-много, ако се удържи на тая висота и не допусне в оградата си онези раздори и глупави съперничества, които късат обществото ни. Това читалище в сегашното си състояние съставлява и моето утешение, и моята гордост. В сегашния си вид то е мое творение и се движи по мое побутване. За да не се хвърга в очите на завистниците това мое участие и да не се повреди общото дело от вземането на решения по разни въпроси под мое ръководство, аз съм се решил да действам отдалеко и непрямо. Д-р Минчевич, Л. Лозаров, А. Сивков и други някои приятели стоят начело и с мое знание и помощ водят работите”⁸.

Читалището, според една бележка на в. „Македония”, е основано в началото на 1869 г. от младите, които имат намерение след време да издържат бедни девизици в странство по примера на други общини из българско. Починът се посреща толкова добре, че скоро не само се увеличава броят на читалищните членове, но читалището се снабдява още и с всички необходими за ролята, която е повикано да играе, като: карти глобуси, книги и др. разни пособия за просвета. Всяка седмица след църковен отпуск Т. Икономов разказвал в него „за учебни и обществени работи, а в неделя, на 13 юлий, е станало и освещението му в присъствието на всички читалищни членове” – това разказва за ролята на новодошлия учител и читалищен деец Икономов писателят Стилиян Чилингиров⁹.

Той анализира Икономовите мемоари и допълва с още сведения картината на живота в тулчанското читалище, което много дължи за своята „възобнова” на новия си деец. „Още през първата година на своя нов живот сполучава да заеме положението на фактор от първостепенно значение за развитието не само на тулчанското българско население, но и на българите в цяла Добруджа. Освен сказките в неделя след черковен отпуск в него стават редовно и събрания за нареждане на училищата и черквите на

⁸ Икономов, Т. Мемоари. Подбор и редакция Тончо Жечев. Български писател. С., 1973, с. 107 – 108.

⁹ Чилингиров, Ст. Български читалища преди Освобождението. Принос към историята на българското Възраждане. С., 1930, с. 504.

окръжните села, а всяка вечер се преподават както разни науки тъй и всеобщейсторически разкази, още нещо от френски и турски”¹⁰.

Местното читалище е „добре поставено в материално отношение”, дори дава „волна помощ” и за други читалища: Цариградското, за „Българското браготворително братство”, за издържаното от него Българско училище в с. Чанакча, Цариград или пък за издържка на млади учители за селата. Самочувствието на тулчанци, подбудено от дейността на читалището, стига до там, че неговите членове, сред които е и двигателят му Тодор Икономов, „бленуват да изиграят със своята организация първенстваща роля за пробудата и обособението на българския род, защото местната просвета не е още просвета за всички българи из просторното турско царство, паричните помощи не са всичко за нея”¹¹.

През 1874 г. читалище „Съгласие” в Тулча се премества в двора на местната църква „Св. Георги”. Тук Икономов започва да развива още по- активна дейност, като два пъти седмично се провеждат вечерни събрания, което е отразено в тогавашни вестници. Той продължава своите редовни сказки, винаги с висока посещаемост. Някои от тях са четени в Мъжкото училище, поради това, че читалищният салон често се оказва тесен, а разискванията, които се провеждат по време на изнасянето им, се пренасят и във вестниците. От пресата стават известни и имената на лекторите, както и темите на беседите. Сред тях са Кръстю Мирски, П. Х. Димитров, С. Панаретов – ерудирани педагози и общественици. Много обсъждана е беседата „Върху училищата”, изнесена от Тодор Икономов.

От страниците на възрожденския печат будят удивление дописки, в които са отразени факти за голямото влияние, което оказва през 70-те години на XIX в. тулчанското читалище „Съгласие” върху училищата в цяла Добруджа. Това е период, в който то поставя под свой надзор „сичките в окружността училища и имало грижата да ги пригледува, като им наредило еднакви програми, доставяло по-способни учители и се стараяло да бъде сичко в добър ред”¹².

Като учител и читалищен деец Икономов се включва активно и в работата на Тулчанската община и тогава той се включва в крайната и решителна фаза на черковния въпрос. Тулчанската община придобива влияние и върху други общини във вътрешността на страната и върху борбите в Цариград¹³.

В Тулча Икономов продължава да работи с младите си възпитаници, като им внушава стремеж към „академическото учение”, но най-вече към онези знания, които са близки до живота. Той радее „особено за България, която имаше нужда не от приспивание, а от пробуждане към жива и практическа деятелност”. С тези свои съждения за познанието и науките той е актуален и днес¹⁴.

¹⁰ Чилингиров, Ст. Български читалища преди Освобождението. Принос към историята на българското Възраждане. С., 1930, с. 505.

¹¹ Чилингиров, Ст. Български читалища преди Освобождението. Принос към историята на българското Възраждане. С., 1930, с. 507.

¹² Чилингиров, Ст. Български читалища преди Освобождението. Принос към историята на българското Възраждане. С., 1930, с. 508.

¹³ Жечев, Т. Тодор Икономов. (Очерк из историята на българската обществена мисъл). С., 1975, с. 31.

¹⁴ Икономов, Т. Мемоари. Подбор и редакция Тончо Жечев. Български писател, С., 1973, с. 81; Стоянов, Св. Бележки върху възникването на археологията като наука. – Известия на историческия музей – Шумен, Кн. 17, Шумен, 2017, Фабер (Велико Търново), 390 – 394, с. 390; Стоянов, Св. Бележки

Тодор Икономов е избран е да представлява Тулчанската община на Църковно-народния събор в Цариград през 1871 г. Една от блестящите му вестникарски статии по този въпрос е отпечатаната във в-к „Македония” (Цариград, 01 март 1872 г, с. 1) – „Избирането на български екзарх”. Следват негови компетентни изяви и в списание „Читалище” – „Една стъпка напред”. В същото издание излиза и неговото интересно становище за управлението на училищата¹⁵.

За кратък период жеравненецът е и редактор на сп. „Читалище”, както и на в-к „Турция”, издавани в Цариград. В тях той също изразява интересите на умерените и заможни представители на българската буржоазия и подкрепя идеята за създаване на дуалистична турско-българска държава. Блестящото му перо разбужда духовете навсякъде в селищата на българските земи и най-вече в средите на емиграцията в Румъния и в Цариград. От този период на неговия живот започва изграждането му като „революционер сред черковниците” и дава начало на неговото ново философско амплуа с изяви по проблемите на религията и църквата, на науката и просветата и относно човека и обществото. Като съредатор в официозния в-к „Турция” Икономов става част от онази опасна и важна трибуна на „младите” в борбата им със „старите” по въпросите за устройството на българската черква, като първообраз на българската държавност¹⁶.

Богоявленската акция срещу заточването на владиците в началото на 1872 г. бележи върха на неговото участие в църковно-националното движение. Но въпреки победата, обзелото го разочарование тласка младия Икономов отново към публицистиката, свързана с читалищното дело и просветителските стремления. Малко известно е, че разцветът на цариградското сп. „Читалище” е свързан с уредничеството на Тодор Икономов. Неговата „гръмоносна” статия „Една стъпка напред” в летните книжки 17 и 18 от 1872 г. на списанието предизвиква „голямо движение”. Това е една от най-шумните статии в историята на българския печат, една от забележителните в историята на обществената ни мисъл. Тя е „един чудесен философски анализ, който беи правил чест на всеки свободен ум дори и в днешно време. Същевременно статията поставя началото на един от най-интересните епизоди от идейната борба по време на Възраждането”¹⁷ - пише Тончо Жечев.

По-късно Икономов предава уредничеството на списанието на Петко Славейков. Това е най-старото българско списание, издавано и до днес. През възрожденския

върху приложимостта на инженерната геодезия при археологически разкопки. – Сборник доклади от Годишна университетска научна конференция на Национален военен университет „Васил Левски” гр. Велико Търново (Велико Търново, НВУ „Васил Левски”, 20 – 21 октомври 2016 г.) – Том 1, Научно направление „Педагогически и хуманитарни науки”, Велико Търново, 2016, НВУ „Васил Левски”, 83 – 91, с. 83 – 84; **Стоянов, Св.** Към съвместната работа на логистиката с геодезията и археологията. – Списание „Журнал за исторически и археологически изследвания”, 2016, Бр. 1 – 2, 162 – 174, с. 170; **Stoyanov, Sv.** Science-research approach in archeology. – International scientific refereed indexed online journal with impact factor “SocioBrains”, 2017, Issue 33, 113 – 116, p. 113, Smart Ideas – Wise Decisions Ltd., Bulgaria, Sofia, <<http://sociobrain.com/bg/top/current+issue/>>, 24.05.2017.

¹⁵ **Андреева, М.** Тодор Икономов като просветител и педагог. – В: Сб. Доклади от Годишна университетска научна конференция на НВУ „В. Левски” – В. Търново, 20 – 21 октомври 2016 г., Том I, Научно направление „Педагогически и хуманитарни науки”, Издателски комплекс НВУ, Велико Търново, 2016, 57– 69, с. 57.

¹⁶ **Жечев, Т.** Тодор Икономов. (Очерк из историята на българската обществена мисъл). С., 1975, с. 31, с. 41.

¹⁷ **Икономов, Т.** Мемоари. Подбор и редакция Тончо Жечев. Български писател. С., 1973, с. 23; **Тодоров, Ив.** Тодор Икономов и дейността му в служене на българския народ. С., 1921, с. 46.

период сп. „Читалище” излиза от м. октомври 1870 г. до м. май 1876 г., като след погрома на Априлското въстание Високата порта спира българските издания в Цариград – включително и престижното читалищно списание, което по-късно е възобновено. „То изиграва своята роля на пропагандатор и наставник на читалищната идея. При липса на държавност и институционализирана администрация този печатен орган се превръща в обединителен център на читалищните организации в Лом и Шумен, Скопие и Тулча, Болград и Пловдив, Ниш и Букурещ, Трявна и Панагюрище, Свищов и Русе, Цариград и Одрин. Списанието излиза в тираж от 1500 до 3000 екземпляра, а негови редактори са високообразовани българи”¹⁸.

След Тодор Икономов и Петко Славейков с изданието свързват имената си още Екзарх Йосиф, Драган Цанков, Стефан Бобчев. Талантът на журналиста е оценен подобаващо от неговите съвременници. „По богатство и строеж езикът на Икономов, наред с езика на Славейков, Каравелов, Ботев, най-плътно се доближава до съвременния език“¹⁹ – пише Тончо Жечев.

Икономов е патриот реалист. Израз на неговата дълбока същност на просветител е благородното дарителство, на което се отдава и след Освобождението. Като истински продължител на възрожденската традиция той дарява книжнина за училища и читалища из цялата страна. Повече от 250 екземпляра негови книжки, учебници и брошури, сред които „Нравственият дълг на човека”, се раздават на стотици библиотеки и зна випускниците от девическите гимназии в София и Търново. Екземпляри има и за възпитаниците на Педагогическото училище в Шумен. За училищните библиотеки в Тулча също са изпратени такива, посредством книжарницата на Хр. Г. Данов в Русе. Икономов поддържа живи връзки, както и кореспонденция с книжари от Видин, София, Варна, Свищов, Силистра, Солун и др.

Предложената научна статия потвърждава и очертава съществени приноси, както и ангажираността на Тодор Икономов към българското училище, читалище и църковно-национални борби през плодотворния му „тулчански период”.

References:

1. Angelova, R., Papazova, V. Chitalishtnata mreza v Shumen (1878 – 1944). Faber, V. Tarnovo, 2007.
2. Andreeva, M. Todor Ikonov kato prosvetitel i pedagog. – V: Sb. Dokladi ot godishna universitetska nauchna konferentsia na NVU „V. Levski” – V. Tarnovo, 20 – 21 oktomvri 2016 g., Tom I, Nauchno napravlenie „Pedagogicheski i humanitarni nauki”. Izdatelski kompleks, Veliko Tarnovo, 2016.
3. Zhechev, T. Todor Ikonov (Ocherk iz istoriyata na balgarskata obshtestvena misal). S., Biblioteka „Belezhiti balgari”, Kn.18, Izdatelstvo na Otechestvenia front, 1975.
4. Ikonov, T. Memoari. Podbor i redaktsia Toncho Zhechev. Balgarski pisatel, S., 1973.
5. Stanchev, St. Sto godini narodno chitalishte „Dobri Voynikov”. Yubileen sbornik „Sto godini narodno chitalishte „Dobri Voynikov”-Kolarovgrad. 1856 – 1956”. Izdanie na

¹⁸ Ангелова, Р., Папазова, В. Читалищната мрежа в Шумен (1878 – 1944). Изд. Фабер, В. Търново, 2007, с. 27 – 28.

¹⁹ Жечев, Т. Тодор Икономов (Очерк из историята на българската обществена мисъл). С., Библиотека „Бележити българи”, Кн.18, Издателство на Отечествения фронт, 1975, с. 31.

- narodno chitalishte „Dobri Voynikov”-Kolarovgrad. Izdatelstvo na natsionalnia savet na Otechestvenia front. S., 1958.
6. Stanchev, St. Chitalishte „Dobri Voynikov”. V: Sb. 150 g. chitalishte „D. Voynikov” – Shumen 1856 – 2006, Yubileen sbornik, Chitalishte „Dobri Voynikov” v svojata stogodishna istoria”, Shumen, 2006.
 7. Stoyanov, Sv. Belezhki varhu vaznikvaneto na arheologiyata kato nauka. – Izvestia na istoricheskia muzey – Shumen, Kn. 17, Shumen, 2017, Faber (Veliko Tarnovo), 390 – 394.
 8. Stoyanov, Sv. Belezhki varhu prilozhimostta na inzhenernata geodezia pri arheologicheski razkopki. – Sbornik dokladi ot Godishna universitetska nauchna konferentsia na Natsionalen voenen universitet „Vasil Levski” gr. Veliko Tarnovo (Veliko Tarnovo, NVU „Vasil Levski”, 20 – 21 oktombri 2016 g.) – Tom 1, Nauchno napravlenie „Pedagogicheski i humanitarni nauki”, Veliko Tarnovo, 2016, NVU „Vasil Levski”, 83 – 91.
 9. Stoyanov, Sv. Kam savmestnata rabota na logistikata s geodeziyata i arheologiyata. – Spisanie „Zhurnal za istoricheski i arheologicheski izsledvania”, 2016, Br. 1 – 2, 162 – 174.
 10. Todorov, Iv. Todor Ikonov i deynostta mu v sluzhene na balgarskia narod. S., 1921.
 11. Chilingirov, St. Balgarski chitalishta predi Osvobozhdenieto. Prinos kam istoriyata na balgarskoto Vazrazhdane. S., 1930.
 12. Georgieva, M. Pedagogikal activity of Todor Ikonov. – WWW.SOCIOBRAINS.COM, PUBLISHER: “SMART IDEAS – WISE DECISIONS” Ltd., BULGARIA, SOFIA, INTERNATIONAL SCIENTIFIC REFEREED INDEXED ONLINE JOURNAL WITH IMPACT FACTOR, 2016, Issue 26, <<http://sociobrains.com/bg/top/issues/issue-26%2C-oct-2016/>>, 71 – 80.
 13. Stoyanov, Sv. Science-research approach in archeology. – International scientific refereed indexed online journal with impact factor “SocioBrains”, 2017, Issue 33, 113 – 116, Smart Ideas – Wise Decisions Ltd., Bulgaria, Sofia, <<http://sociobrains.com/bg/top/current+issue/>>, 24.05.2017.